

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра політології та соціології

Дипломна робота магістра

з теми: **«РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У
СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІЗ ДОСВІДОМ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕФОРМУВАННЯ»**

Виконав: студент 2 курсу

Рb1-М16 групи

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові
науки. Спеціальності 052 Політологія

Шайдюк Олексій Віталійович

Керівник: Рибщун О. В., кандидат
соціологічних наук, доцент

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
<p style="text-align: center;">РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....</p>	
1.1. Поняття та ознаки місцевого самоврядування в Україні	7
1.2. Конституційні та правові проблеми місцевого самоврядування в Україні	14
1.3. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування	23
<p style="text-align: center;">РОЗДІЛ 2. СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....</p>	
2.1. Муніципальні реформи в європейських країнах.....	28
2.2. Нормативно-правове регулювання місцевого самоврядування в країнах світу.....	36
2.3. Роль місцевого самоврядування в забезпеченні сталого розвитку країни.....	41
<p style="text-align: center;">РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....</p>	
3.1. Концептуальні засади реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади	51
3.2. Нормативно-інституційні засади системи місцевого самоврядування	61
3.3. Розвиток демократичних форм участі громадян на місцевому рівні	67
3.4. Реформування системи територіальної організації влади	75
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	86

ВСТУП

На сучасному етапі будівництва України як демократичної, соціальної та правової держави розвиток місцевого самоврядування є одним із пріоритетів державної політики. Розвиток держави неможливий без розвитку регіонів, оскільки від того на скільки регіональна влада є сильною – забезпечується надання соціальних послуг населенню. Розуміючи важливість цієї проблеми виникає питання про необхідність вдосконалення теорії та практики сучасного державного будівництва, викликаного трансформаціями в політичній системі суспільства, здійсненням структурних реформ, впровадженням конструктивного соціального партнерства між центром та територіями.

Однією із найбільш значимих і успішних сучасних реформ в Україні видається реформа системи місцевого самоврядування. Суть цієї реформи найбільш концентровано виражено у Концепції реформування місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні, схваленій 1 квітня 2014 р. урядом України. Метою документу є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного середовища проживання для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави і територіальних громад.

Таким чином, проблема модернізації сучасної системи місцевого самоврядування в Україні набуває нового концептуального змісту. Вирішення цієї проблеми допоможе вирішити важливі проблеми для населення в регіоні.

Місьцеве самоврядування сьогодні виступає важливим фактором демократизації суспільного життя, децентралізації управління та необхідною передумовою становлення громадянського суспільства, наближення влади до її джерела – народу. В Україні закладено конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого

самоврядування, прийнято низку базових нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів місцевого самоврядування.

Разом з тим, як зазначено в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, система місцевого самоврядування на сьогодні не задовольняє потреби суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку і самореалізації людини, захисту її прав, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг. Можна стверджувати, що без реформи місцевого самоврядування неможливе подолання кризових явищ у соціально-економічному і політичному житті України. Водночас формування інноваційної системи місцевого самоврядування в Україні повинно забезпечувати місцеву стабільність, залучати громадян до управлінських рішень та враховувати інтереси громад, регіонів та держави у майбутньому сталому розвитку України та Європи.

Дослідження вітчизняного місцевого самоврядування ведуться в різних напрямках. Зокрема, становлення та розвиток місцевого самоврядування вивчають В.Заблоцький, І.Козюра, В.Пархоменко, А.Ткачук та ін. Фінансово-економічні його складові аналізуються в працях Ю.Дехтяренка, В.Кравченка, О.Лебединської та ін. Правові аспекти розглядаються М.Баймуратовим, О.Батановим, П.Біленчуком, В.Кампо, А.Коваленком, М.Корнієнком, В.Кравченком, О.Лазором, М.Орзіхом, В.Погорілком, М.Пухтинським, О.Сушинським та ін. У політичному контексті місцеве самоврядування досліджують В.Борденюк, І.Дробот, В.Ковальчук, М. Пухтинський, С. Рябова, С.Саханенко, В.Шарий та ін., його управлінський аспект – В.Авер'янов, П.Ворона, В.Куйбіда, Р.Плющ, П.Покатаєв, В.Толкованов, Ю.Шаров та ін. Територіальний розвиток та управління містом розглядають В.Бабаєв, О.Бобровська, В.Вакуленко, О.Васильєва, І.Дегтярьова, О.Ігнатенко,

Т.Кравченко, В.Мамонова, Ю.Молодожен, В.Наконечний, М.Орлатий, В.Удовиченко та ін.

При цьому аналіз наукового доробку з проблематики місцевого самоврядування показує, що переважно не враховано новітні світові тенденції муніципальної діяльності й вітчизняні суспільні трансформації. Відсутнє цілісне вивчення модернізаційного та інтеграційного контексту розвитку місцевого самоврядування.

Мета магістерської роботи полягає в тому, щоб на підставі вивчення сучасного стану адміністративної реформи здійснити порівняльний аналіз із європейським досвідом проведення подібних реформ, надавши вітчизняній реформі комплексну характеристику.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання:

- виявити напрямки та прояви змін в сучасному українському політичному процесі, що впливають на функціонування інституту місцевого самоврядування в Україні;
- проаналізувати основні наукові концепції місцевого самоврядування в зарубіжних політико-правових доктринах;
- розглянути процес проведення муніципальних реформ в європейських країнах;
- проаналізувати процес проведення реформи місцевого самоврядування в Україні;
- здійснити комплексне порівняння зарубіжного і вітчизняного досвіду реформи місцевого самоврядування.

Об'єктом дослідження являється європейський та вітчизняний досвід реформування місцевого самоврядування.

Предметом магістерського дослідження є особливості децентралізаційної реформи в Україні.

Методологічну основу дослідження становить діалектичний метод наукового пізнання. Застосовується системний підхід до вивчення системи місцевого самоврядування, у межах якого в роботі застосовуються методи концептуального аналізу та синтезу, методи наукової абстракції (при узагальненні теоретичних підходів до визначення сутності складових місцевого самоврядування, систематизації принципів їх формування та доповненні класифікаційних ознак), статистичні прийоми, зокрема, методи кореляційного аналізу. Співставлення вітчизняного та зарубіжного досвіду при реалізації муніципальних реформ здійснюється в рамках порівняльного аналізу.

Наукова новизна полягає у теоретичному обґрунтуванні успіхів та невдач при реалізації державної політики розвитку новітніх засад місцевого самоврядування в сучасній Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в науково-дослідницькій діяльності, для подальшого дослідження теми; в освітній діяльності для поглибленого вивчення тематики місцевого самоврядування; в практичній діяльності при реалізації окремих програм адміністративно-територіальної реформи.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження були використані у виступах автора на студентській науково-практичній конференції(квітень 2017 року), також у конференції «XVII Студентські Європейські читання» – «Європейська безпека. Український вибір» (18.05.2017 р., м. Київ)

Публікації на тему магістерської дипломної роботи. Результати дипломної роботи у вигляді статті подані до друку у збірник студентських наукових робіт «Політія».

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Загальний обсяг дипломної роботи – 94 ст., обсяг основного тексту - 76 ст., список використаних джерел складає 74 назви.

ВИСНОВКИ

Однією з нагальних та актуальних проблем створення сучасної демократичної, конкурентоспроможної та єдиної Української держави, забезпечення її сталого економічного розвитку є прискорення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Перш за все, мова йде про формування повноцінного ефективного самоврядування на базовому, районному та обласному рівнях з формуванням відповідних інституцій, оптимізації адміністративно-територіального устрою та чинної моделі територіальної організації влади, запровадження механізмів демократії на місцях, приведення їх у відповідність до європейських принципів та світових стандартів.

В ході дослідження було виявлено напрямки та зміни в сучасному українському політичному процесі. Кризові явища в економічній, соціальній та політичній сферах, акції протесту, прояви сепаратизму, які останнім часом мали місце в нашій країні, є значною мірою результатом надмірної централізації влади, недостатнього розвитку демократії та демократичних форм управління суспільного розвитку.

Також проаналізовані основні наукові концепції місцевого самоврядування в політико-правових доктринах європейських країн. Найбільше уваги приділяється концепції «сталого розвитку», яка визнана найважливішою життєвою стратегією людства у XXI столітті.

Було розглянуто процес проведення муніципальних реформ в європейських країнах. В різних країнах вони мали різний вигляд. В одних – відбувалися організаційні реформи, які передбачали зміну внутрішньої структури влади. В інших – фінансові, які передбачали збільшення обсягів ресурсів, що центральна влада надає органам місцевої влади. В третіх – функціональні і процедурні реформи, метою яких була децентралізація повноважень органів державної влади.

Тому, беручи до уваги досвід зарубіжних країн, питання впровадження економічних, соціальних та політичних реформ в Україні має розглядатися в

контексті європейської інтеграції. Ефективне здійснення даного курсу вимагає від влади всіх рівнів таких узгоджених заходів: здійснення важливих інституційних змін; реформування принципів і методів роботи, в тому числі в галузі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу; надання фінансових та економічних можливостей для стимулювання розвитку місцевого самоврядування тощо.

Проаналізувавши процес проведення реформи місцевого самоврядування, можна сказати, що реформа розпочата в 2014 році є найбільш вдалою, при тому що до цього впродовж 20 років відбувалися зміни моделей територіальної організації влади та самі реформи. Вона являється комплексною і включає в себе зміну організаційних, фінансових, матеріальних умов функціонування територіальних громад, які також являються результатом проведення децентралізаційної реформи.

Недосконалість правового механізму та відсутність чіткого фінансового механізму реформування місцевої влади, її формальний, наслідувальний характер, концентрація повноважень у міністерствах та відомствах на центральному рівні, корупція в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, відсутність стратегічного бачення розвитку країни перешкоджають модернізації місцевого самоврядування в Україні.

Система місцевого самоврядування є досить розгалуженою, що визначає вимогу системності для очікуваних реформ. Її потенціал дасть змогу забезпечити додержання принципу системності. Адже для підвищення ефективності функціонування системи місцевого самоврядування видається необхідним забезпечення збалансованості здійснюваних функцій шляхом утворення на регіональному рівні повноцінних виконавчих органів районних і обласних рад та модернізації окремих елементів і розширення їх переліку за рахунок інституційних форм, що на практиці довели свою дієвість.

Реформатори мають певну стратегію і дотримуються її, успішність реформи може бути перевірена лише часом.

Також в ході дослідження було здійснено комплексне порівняння зарубіжного і вітчизняного досвіду реформи місцевого самоврядування, що прослідковується в самій роботі. За часи незалежності України неодноразово запозичувалися різні моделі місцевого самоврядування в європейських країн, але так як кожна країна унікальна по своєму, жодна з моделей не може бути використана в Україні. У зв'язку з цим в сучасній реформі можуть прослідковуватися спільні риси з європейськими, але відмінних рис ще більше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адміністративна реформа в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи : монографія / за заг. ред. Н. Р. Нижник, Н. Т. Гончарук. – Дніпропетровськ : Моноліт, 2009. – С. 146–177.
2. Адміністративно-територіальний устрій України. Проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення / [заг. ред. В. Г. Яцуби]. – К. : Секретаріат КМУ, 2003. – 321 с.
3. Анисимцев Н. Транспарентность административно-государственного управления: японский вариант / Н. Анисимцев // Проблемы теории и практики управления. – К., 2001. – № 6. – С. 21–34.
4. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: монографія / О. В. Батанов ; за заг. ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Концерн «Видавн. дім Ін Юре», 2003. – 512 с.
5. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія / О. В. Батанов ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Юрид. думка, 2010. – 653 с.
6. Борденюк В. І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : монографія / В. І. Борденюк. – К. : Парлам. вид-во, 2007. – 576 с.
7. Бусыгина И. Как менялась местная власть в Европе / И. Бусыгина // Муницип. власть. – 2003. – № 3. – С. 106–109.
8. Влада в Україні: шляхи до ефективності // Право України ; ред. рада : О. Д. Святоцький (голова) [та ін.]. – К. : Ін Юре, 2010. – 688 с.
9. Гордєєв О. К. Забезпечення сталого місцевого розвитку: підходи, принципи, складові [Електронний ресурс] / О. К. Гордєєв // Державне будівництво. – 2012. – № 2. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/index.html>.
10. Григор'єв В. А. Публічність і самостійність самоврядної (муніципальної) влади [Електронний ресурс] / В. А. Григор'єв. – Режим

доступу : <http://radnuk.info/statti/228-konst-pravo/3496-2010-01-22-22-17-41.html>

11. Грищенко Н. Транспарентність влади: нема патриціїв – нема васалів [Електронний ресурс] / Н. Грищенко. – Режим доступу : <http://www.viche.info/archive/2011/>

12. Громадські ради: створення та організація роботи. Довідково-методичний посібник для членів громадських рад / за заг. ред. А. С. Крупника. – Одеса, 2012. – 326 с.

13. Державна служба статистики. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за організаційно-правовими формами господарювання станом на 1 січ. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoу/ukr/EDRPU_2014/ks_opfg/ks_opfg_0114.htm

14. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.

15. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О. Бориславська, І. Заверуха, Е. Захарченко [та ін.] ; Швейцар.-укр. проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : Софія, 2012. – 128 с.

16. Есекина Б. К. К вопросу об оценке устойчивости социально-экономических систем [Электронный ресурс] / Б. К. Есекина, Ш. Сапаргали. – Режим доступа : <http://pozdneyakov.tut.su/Seminar/a0102/a020.htm>

17. Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні : наук.-практ. посіб. / Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України, Ліберальне молодіжне об'єднання (ЛІМО) ; упоряд. : О. В. Бейко [та ін.] ; ред. М. О. Пухтинський, В. В. Толкованов. – К. : Крамар, 2003. – 400 с.

18. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи ; Міжнар. док. від 15 жовт. 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036

19. Європейські принципи державного управління / пер. з англ. О. Ю. Куленкової. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 52 с.
20. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підручник / за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ ; Вид-во «Фенікс», 2010. – 400 с.
21. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз / Ж. Зіллер ; пер. з фр. В. Ховхуна. – К. : Основи, 1996. – 420 с.
22. Іжа М. М. Трансформація публічного управління в умовах соціально-політичної трансформації України / М. М. Іжа, А. С. Крупник // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ / [голов. ред. М. М. Іжа]. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2012. – Вип. 4 (52). – С. 3–7.
23. Інституційний розвиток місцевого самоврядування в Україні в умовах державно-управлінських реформ : монографія / кол. авт. : І. В. Козюра (кер.), Ю. Г. Іванченко, А. О. Краснейчук та ін. ; Ін-т проблем держ. упр. та місц. самоврядування Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Лубни : Інтер Парк, 2013. – 180 с.
24. Коваленко А. А. Деякі актуальні питання юридичної відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні / А. А. Коваленко // Правова держава : щорічник наук. пр. – 2003. – Вип. 14. – С. 569–574.
25. Концепція державної регіональної політики : затв. Указом Президента України від 25 трав. 2001 р. № 341/2001 // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 22. – С. 98.
26. Концепція переходу України до сталого розвитку від 25 жовт. 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.greenparty.ua/news/development/developmentnews_13880.html
27. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: проект [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : http://www.municipal.gov.ua/upload/usr/files/Konc_m_c_19_04_2013.docx

28. Кравченко В. В. Муніципальне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко, М. В. Пітцик. – К. : Атіка, 2003. – 672 с.
29. Куйбіда В. С. Формування дієздатних територіальних громад / В. С. Куйбіда. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2010. – 138 с.
30. Куйбіда В. С. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах / В. С. Куйбіда, В. В. Толкованов // Зб. наук.аналіт. та навч.-метод. матеріалів, нормативно-правових актів з питань впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні. – К. : ТОВ «Поліграфічний Центр «Крамар», 2010. – 258 с.
31. Куц Ю. О. Концептуалізація територіальної громади в проблемному полі державного управління / Ю. О. Куц, О. В. Решеvecь // Територіальна громада: управління розвитком ; за заг. ред. Ю. О. Куца. – Х. : Вид-во «Констанат», 2013. – С. 5–14.
32. Лазор О. Д. Публічна самоврядна влада: інституціональний підхід [Електронний ресурс] / О. Д. Лазор // Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/Nvamu_upravl/2010_3/11.pdf
33. Лангинен А. В. О соотношении понятий «местное управление», «местное самоуправление», «муниципальное управление» / А. В. Лангинен // ARS ADMINISTRANDI. – 2009. – № 1. – С. 112–117.
34. Литвин В. Адміністративно-територіальний устрій України: проблеми, шляхи реформування / В. Литвин // Голос України. – 2010. – С. 9.
35. Мальковская И. А. Трансформация государства и эволюция публичного администрирования в условиях глобализации актуализация европейского опыта для России / Мальковская И. А. // Вест. Рос. ун-та дружбы народов. – 2006. – № 8. – С. 27–43. – Серия: Политология.
36. Мамонова В. В. Система місцевого самоврядування / В. В. Мамонова // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ.

упр. при Президентіві України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 5. – 2011. – С. 342–344.

37. Мельник О. В. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади : автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конст. право» / Мельник О. В. – К., 2000. – 17 с.

38. Мельниченко В. І. Розмежування політичної та юридичної відповідальності в державному управлінні / В. І. Мельниченко // Галузь науки «Державне управління»: історія, теорія, впровадження : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 28 трав. 2010 р.) : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, С. В. Загороднюка. – К. : НАДУ, 2010. – Т. 1. – 536 с.

39. Михайлишин Л. Р. Системи місцевого управління зарубіжних країн: порівняльний аналіз : монографія / Л. Р. Михайлишин ; за наук. ред. О. Д. Лазор. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. – 226 с.

40. Невелєв О. М. Сталий розвиток регіону: стратегічні напрями та механізми/ О. М. Невелєв. – К. : НДІСЕП, 2001. – 95 с.

41. Петришин О. В. Нормативно-правова база регіональної влади в Україні: шляхи удосконалення / О. В. Петришин, Т. В. Кучеренко // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. пр. – С. 23–33.

42. Вінніков О. Ю. Показники розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Ю. Вінніков, А. О. Красносільська, М. В. Лациба ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : Агентство «Україна», 2012. – 80 с.

43. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2012. – 256 с.

44. Про місцеве самоврядування в Україні : проект нової редакції Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minregionbud.gov.ua

45. Про місцеві державні адміністрації : проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minregionbud.gov.ua

46. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності : Закон України від 3 берез. 1998 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/147/98-%D0%B2%D1%80>

47. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України : Постанова Верховної Ради України від 8 груд. 2004 р. № 2223-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2223-15>

48. Про право територіальних громад на об'єднання : проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minregionbud.gov.ua

49. Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною) власністю : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листоп. 1991 р. № 311 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/311-91-%D0%BF>

50. Про службу в органах місцевого самоврядування : проект Закону України від 7 черв.

51. Про співробітництво територіальних громад : проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minregionbud.gov.ua

52. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р // Уряд. кур'єр. – 2014. – № 67. – 11 квіт.

53. Про утворення Робочої групи з питань реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади : наказ Мінрегіонбуду від 17 берез. 2014 р. № 75 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minregionbud.gov.ua

54. Проблеми проведення місцевих референдумів в Україні. Аналіз законопроекту про місцевий референдум № 7082 та пропозиції громадських експертів // Парламент : часопис. – 2012. – № 1. – С. 5–8.

55. Проблеми трансформації територіальної організації влади : зб. матеріалів та документів / наук. ред. М. Пухтинський. – К. : Атіка, 2005. – 852 с.

56. Прокопечко Л. Я. Залучення громадян / Л. Я. Прокопечко, А. С. Крупник // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Т. 8. – К. : НАДУ, 2011. – С. 220–226.

57. Пухтинський М. О. Проблеми децентралізації: національний та міжнародний досвід : зб. матеріалів та документів / М. О. Пухтинський. – К. : Атіка-Н, 2006. – 744 с.

58. Реформування місцевого самоврядування – запорука розвитку територіальної громади. – Режим доступу : <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/publication/content/20903.htm>

59. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 140 Конституції України (справа про об'єднання територіальних громад) № 12-рп/2002 від 18 чер. 2002 р. // Вісн. Конституційного Суду України. – 2002. – № 3. – С. 31–34.

60. Розвиток міжмуніципального співробітництва: вітчизняний та зарубіжний досвід / за ред. В. В. Толкованова. – К. : Крамар, 2011. – 249 с

61. Сало І. С. Асоціації органів місцевого самоврядування в системі узгодження інтересів на національному, регіональному та локальному рівнях / І. С. Сало. – К. : НІСД, 2011. – 39 с.

62. Сегварі П. Досвід Угорщини у формуванні політики регіонального розвитку [Електронний ресурс] / Петер Сегварі // Формування політики регіонального розвитку: досвід країн Центральної та Східної Європи в контексті вступу до ЄС : підсумковий звіт. – 2006. – Листопад. – С. 56–110. – Режим доступу : http://www.rgd.org.ua/resources/publications_list/CEE_Report_UKR1.pdf

63. Надолішній П. І. Синергізм / П. І. Надолішній // Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Т. 2. – К. : НАДУ, 2011. – С. 556.
64. Соціологічна експертиза в державному управлінні (на прикладі досліджень політичної реформи в Україні) : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. В. Д. Бакуменка, Л. Г. Штики; кер. авт. кол. Ю. П. Сурмін. – К.: НАДУ, 2003. – 152 с.
65. Ставнійчук М. Реформа, з якою Україна запізнюється на 20 років / М. Ставнійчук // Дзеркало тижня. – 2012. – 30 листоп. – № 44.
66. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні / С. О. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір та ін. – К. : НІСД, 2013. – 54 с.
67. Толкованов В. В. Модернізація служби в органах місцевого самоврядування: нові підходи та інноваційні інструменти / В. В. Толкованов // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ НАДУ. – Одеса, 2011. – IV т. – С. 238–246.
68. Уваров А. А. О государственных полномочиях в компетенции органов местного самоуправления // Государство и право. – 2002. – № 10. – С. 68–72.
69. Чиркин В. Е. Опыт зарубежного управления (государственное и муниципальное управление) : учеб. пособие / В. Е. Чиркин. – М. : Юристъ, 2006. – 184 с.
70. Шаповалов О. Надаймо самостійності, вивільнімо динамізм та енергію/ О. Шаповалов// Віче. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal>
71. Щодо інституційного забезпечення реформи місцевого самоврядування : аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/234/>. – Назва з екрана.
72. Элерс Д. Местное самоуправление в Германии / Д. Элерс // Государство и право. – 2002. – № 3. – С. 68–74.

73. Яцунська О. Чотири кити реформування. Європейський досвід оптимізації самоврядності / О. Яцунська // Віче. – 2002. – № 7 (124). – С. 22–27.

74. Verheijen T. Civil Service Systems in Central and Eastern Europe / Tony Verheijen, Alexander Kotchegura. – Cheltenham, UK ; Northampton, MA : Edward Elgar, 1999. – 343 p.